

**El patrimoni
de l'Hospitalet:
una història
i algunes propostes**

Manuel Domínguez

El patrimoni de l'Hospitalet: una història i algunes propostes

Manuel Domínguez

Historiador i professor de Secundària

President del CEL'H

Introducció

L'origen d'aquest article és la xerrada que vaig fer el 12 de novembre de 2012 a Can Riera, convidat pel director del Museu de l'Hospitalet i cap de Patrimoni, Josep M. Solias, en el marc del cicle "Patrimoni al límit". Agraïm la seva confiança, dipositant en el Centre d'Estudis part de la representativitat del coneixement i la lluita pel patrimoni, entre el conjunt d'associacions que també tenen i han tingut aquest compromís a la nostra ciutat.

Al Centre d'Estudis de l'Hospitalet, des del seu origen, hem dedicat una part dels nostres esforços al suport de la recerca, la difusió i la protecció del patrimoni de la ciutat, fins on han arribat les nostres forces: carrer Xipreret, Cal Gajo, Ca n'Arús, Camí de la Fonteta, Can Trabal, el Canal de la Infanta... El present *Quaderns* vol ser una fita important en aquesta trajectòria.

Entenc per patrimoni qualsevol objecte físic o fet immaterial que té valor per a una col·lectivitat i que cal protegir. Els conceptes clau són, per tant, **valor i protecció**. El valor l'atorga algú, una persona o col·lectivitat, i pot ser artístic, històric o simbòlic (Solias, 2009: 196). Tant la llei espanyola de patrimoni històric del 1985, com la catalana del 1993 (més important per tenir la Generalitat les competències en aquest tema), parteixen d'un concepte de patrimoni ampli, d'acord amb les directrius internacionals. Més enllà, hi ha d'haver un reconeixement, una valoració i un respecte per part del conjunt de la població.

Com que patrimoni poden ser moltes coses i segurament no arribarem a un acord universal, aclariré de quins aspectes tractaré en l'article, sabent que és una selecció arbitrària. Parlaré d'arquitectura (edificis i infraestructures) i obres d'art moble, i també de festes i tradicions com a manifestacions ètniques i com a mostres del patrimoni immaterial.

L'Hospitalet i el seu patrimoni fins 1939

Com és conegut, l'Hospitalet tenia cinc mil habitants el 1900, i sense les migracions dels darrers 100 anys tindria menys de 20.000. L'any 1981 en tenia, però, 295.000. Especialment importants, des del punt de vista del creixement urbanístic, van ser els períodes 1915-1930 i 1955-1975. Cal afegir que, com també és molt conegut, la majoria de població nouvinguda d'aquestes dues onades immigratòries era de zones rurals de fora de Catalunya, especialment en la segona. L'Hospitalet es confirmava com un suburbi perifèric de Barcelona i el canvi en el paisatge físic i humà fou gairebé total. Les pressions sobre el patrimoni arquitectònic i ètnic foren fortíssimes.

La primera consideració de que alguna part de l'Hospitalet seria patrimoni procedeix d'aquell magma ideològic del catalanisme de les primeres dècades del segle xx, en el qual l'excursionisme i la recuperació de la història tenien un paper important. Els visitants més o menys erudits visitaren l'Hospitalet i feren fotos de l'església de Santa Eulàlia de Provençana o recolliren els balls tradicionals locals. Ens imaginem que fou en aquests anys quan l'Hospitalet fou destí de les sortides del Centre Excursionista de Catalunya o quan Joan Amades visità la ciutat i recollí que en les festes de Sant Roc hi havia un ball propi de molta anomenada, «El ball de la Balsa». (Larios i Santacana, 1999: 35-36).

L'Hospitalet entra en el segle xx dividit en una part que podem dir tradicional i més lligada al passat agrari, el Centre-Sant Josep i la Marina farcida de masies (encara que també tenia alguna fàbrica), i en uns altres barris impulsats per la indústria i la immigració, Santa Eulàlia i Collblanc-La Torrassa. Els tres nuclis tenien les seves festes majors. La més important era la del Centre, que aleshores era la de l'Hospitalet. Des del 1587 es feia al voltant de l'advocació de Sant Roc, el 16 d'agost. La festa tenia un vessant religiós i un altra de pagà, amb el ball com a element central (Id). Des de finals del segle xix, les entitats sociopolítiques competien per fer les activitats més lluides. Al voltant del 1900, l'extensió de la sardana també arribà a la ciutat, de la mà del catalanisme polític.

D'altres festes producte del sincretisme entre les tradicions paganes i el catolicisme també tenien presència al Centre i a Santa Eulàlia: Corpus amb flors, Sant Antoni Abat (Tres Tombs) amb animals, etc. Una altra activitat que va arrelar a l'Hospitalet a partir de 1852, i que es va convertir aviat en una tradició, fou l'activitat coral. En les primeres dècades del segle xx hi havia 6 corals, a més de les que podien existir de forma més o menys duradora en altres associacions d'altres naturaleses. Audicions musicals, de música clàssica, sarsuela, etc. amb cant o sense, i representacions teatrals, omplien els programes de les festes majors.

També en el camp de la conservació del patrimoni mereix un esment especial el que fou arquitecte municipal entre 1912 i 1937, Ramon Puig i Gairalt. Al llarg de la dècada de 1930 va realitzar diversos estudis de restauració d'edificis antics per encàrrec de l'entitat Amics de l'Art Vell. Un d'ells va ser el del molt classicista edifici de

la Pubilla Casas (Queralt, 2013, 22), en la línia del racionalisme que en aquells moments s'imposava i que ell recolzava.

La primera gran pèrdua de patrimoni de la ciutat (si no comptem l'annexió de part del terme municipal per part de Barcelona el 1920 i 1933) fou la crema i destrucció d'edificis religiosos el juliol del 1936. Un cop derrotats els militars que s'havien aixecat contra la República, part de les persones que els havien combatut es van girar contra tot allò que els semblava que tenia a veure amb la revolta militar, i els membres i els edificis de l'Església van ser dels que més els va tocar el rebre. A l'Hospitalet foren cremades i destruïdes amb més o menys intensitat les esglésies i dependències annexes dels Desamparats a la Torrassa, inaugurada l'any anterior, Bellvitge, Santa Eulàlia de Provençana i Santa Eulàlia de Mèrida; i Sant Ramon que era de Barcelona però tenia molta relació amb l'Hospitalet.

La destrucció de Santa Eulàlia de Mèrida fou especialment greu. Es tractava d'un edifici notable; era "l'església del poble", consagrada el 1600 sobre un edifici anterior del 1492, amb alguns elements arquitectònics (com la portada) i ornamentals (retalles, etc.) de molt valor històric i artístic. Fou desmantellada pedra a pedra i només l'acció d'algunes persones van aconseguir que se salvessin una quarentena de pintures dels segles XVI, XVII i XVIII, entre les quals hi havia les que avui es mostren al Museu, i que més endavant patiran diferents peripècies.

El primer franquisme

El franquisme, que en l'àmbit local va durar 40 anys (1939-1979), no era el règim polític més favorable al respecte del patrimoni, ni a la cultura en general; tenia d'altres prioritats, com ara els beneficis de les empreses de la construcció. La destrossa en el patrimoni fou de grans dimensions. En primer lloc, no hi va haver cap pla ni cap política global en relació al tema fins els seus darrers anys. Ni tan sols es van preocupar de recollir les restes de l'església destruïda. Vint anys després d'acabada la guerra encara estaven amuntegades a Can Bori, i només les iniciatives "arqueològiques" de l'Agrupació d'Amics de la Música, entitat de la que parlarem més endavant, i la secció del barri Centre de la Unió Excursionista de Catalunya van permetre recuperar alguns elements arquitectònics i escultòrics de l'edifici. Cal destacar que la sensibilitat del teixit associatiu va salvar de la destrucció una part important del patrimoni local, davant la indiferència oficial (Villagrasa, 1960: 106 i *Boletín de Información Municipal*, núm 71: 10-11).

La primera acció municipal envers el patrimoni és l'encàrrec de les primeres escultures públiques. La primera fou el monument dedicat a Josep Anselm Clavé, l'any 1954, fet per Rafael Solanic. Aquest reputat escultor i els joves Valentí Julià i Hèctor Cesena van rebre sengles encàrrecs més en els següents anys.¹ Pel que fa a

¹ El noi del peix, La sireneteta i el bust de Just Oliveras, respectivament.

l'arquitectura, la primera fita fou la creació del "Patronato Nuestra Señora de Bellvitge", en 1959, en temps de l'alcalde Ramon Solanich. Es tractava de rehabilitar l'ermita i tornar a fer-hi celebracions religioses i festives. Es van fer diferents activitats per recaptar diners i, efectivament, es va arranjar l'edifici i el seu entorn, a més d'encarregar la decoració mural interior al pintor Joan Commeleran. A més, es van recuperar romeries, aplecs i mises del gall. Val a dir que aquest interès per l'ermita és coetani a l'inici de la urbanització del que poc després seria el polígon d'habitatges més gran de Catalunya, que adoptaria el nom de la Mare de Déu patrona de l'esglesia.

Malauradament, les autoritats civils i eclesiàstiques no van tenir la mateixa sensibilitat amb l'altra església medieval de la ciutat. En construir, durant el 1956, el nou temple de Santa Eulàlia de Provençana, foren destruïts els tres absis originals del temple romànic del segle XI (Pagés, 1992: 595). L'objectiu era l'expansió de la religió catòlica, sense gaires miraments amb l'herència patrimonial rebuda. Això també es pot dir de la instauració d'una processó per a la nit de Dijous Sant. El capellà de la parròquia de la Mare de Déu dels Desamparats, Mn. Jaume Busquet, enviat a cristianitzar la força anarquista de la Torrassa, va impulsar una processó d'inspiració andalusa el 1941, i que va durar fins el 1967, quan Busquet va considerar que ja no calia. Val a dir que la processó tenia un gran predicament en tota l'àrea metropolitana i els milers d'assistents gaudien d'un servei de transport públic nocturn exprés. Una tradició que havia arrelat fou fulminada per qui l'havia creada (Parramon, 1999: 116-126).

Qualsevol mitjà era vàlid per reformar la Torrassa, la qual arrosegava l'estigma de ser un barri on en les dècades de 1920 i 1930 s'havia concentrat una massa pobra, immigrant, atea i anarquista. A la parròquia, alhora que s'inventaven processons d'inspiració andalusa, s'aixoplugava un grup de joves catòlics (més o menys "*afectos al régimen*") que crearen una entitat, la Unió Recreativo Cultural la Alianza, que tenia com a principal activitat el foment de la sardana. (Salmeron, 2011). Curiosament, la sardana, que en d'altres llocs era subversiva, a la Torrassa era un element cultural "d'ordre". Una altra entitat del barri, Pimpinela, oferia activitats com ara tennis de taula, teatre, excursions, etc, al marge i sovint en contra del règim. L'Alianza i Pimpinela van mantenir fins al voltant de 1970 la tradició de les entitats i els ateneus de dècades enrere.

Al barri del Centre es continuaven fent les festes majors de la ciutat, amb força intervenció de les entitats tradicionals (Casino, Catòlic...) que, encara que eren majoritàriament favorables al règim franquista, de mica en mica van anar adquirint autonomia i van incorporar activitats de caire catalanista. Entitats alienes al poder (que en aquell moment de dictadura totalitària ja volia dir més o menys contràries) com l'Agrupació d'Amics de la Música o la Unió Excursionista de Catalunya també van participar. La parròquia també va intentar popularitzar una processó semblant a la de la Torrassa, però no va tenir gaire èxit. La tradició religiosa que sí va tenir una vida una mica més llarga, fins la dècada de 1960, fou la de posar catifes de flors i fer processons pel dia del Corpus.

El món associatiu, amb les dificultats pròpies de l'època, va mantenir-se en alguns aspectes. Les entitats de cultura popular que van gaudir de l'aixopluc de l'Església van poder tirar endavant. Al Centre Catòlic es feien activitats que combinaven catalanitat i catolicisme, com ara *Els Pastorets*. Tanmateix, de mica en mica, algunes persones van intentar estirar l'activitat cultural (sardanes, teatre, poesia, etc.) fora dels marges del que acceptaven les autoritats. En aquesta línia hem de destacar la figura d'Andreu Trias. A la parròquia de Sant Isidre Llaurador, fundada el 1946, es va crear l'Esbart Sant Isidre cinc anys després. El rector Joan Bonet, exemple del vi-gatanisme, en fou l'impulsor, juntament amb grups de joves, de teatre, etc.

Una tradició que es va mantenir ben puixant fou la de les corals. El 1960 n'hi havia nou a la ciutat: El Llobregat, L'Univers, Els Antics de la Torrassa, L'Aurora de Collblanc, Els pilotaires, El Pensament, La Joventut, Els Callats i Unió Rossinyols Torras-sencs (Villagrasa, 1961: 119-124). Els profunds canvis socials i les noves formes d'oci de les dècades següents van acabar amb aquestes entitats.

El patrimoni durant el *desarrollisme*

A partir del Pla Comarcal del 1953 es començaren a desenvolupar els diferents plans parcials, que convertiren el territori hospitalenc no urbanitzat (encara la part majoritària) en urbanitzable. Aquest canvi era presentat per les autoritats com un gran progrés i era en realitat una operació que permetia uns beneficis astronòmics a les empreses del ram de la construcció, augmentats per una enorme quantitat d'irregularitats legals, només explicable per un alt nivell de corrupció. El procés s'accelerà a partir de la presa de possessió de l'alcaldia per part de José Matías España Muntadas, el 1962.

Des del punt de vista del patrimoni arquitectònic, les grans perjudicades d'aquesta època foren les desenes de masies que hi havia a la Marina: Can Perones, Can Jansana, Can Miquel del Ros, Can Xic de la Barca, etc. També foren destruïts alguns edificis de molt d'interès, sovint modernistes, que hi havia al Samontà i als barris preexistents: Cal Capella a Pubilla Casas,² algunes cases de la Plaça Espanyola a la Torrassa, etc. Potser el cas més escandalós és el de l'extraordinari mas de Ca n'Alós, a tocar de l'església de Santa Eulàlia. La podem trobar en una publicació del propi ajuntament de l'any 1969 en la qual es fa una primera relació dels edificis patrimonials més importants de la ciutat. Doncs bé, l'any següent era enderrocada quan es va aixecar el conjunt industrial de la Vanguard; a més, sense justificació, perquè en el seu emplaçament exacte no es va edificar.

La publicació esmentada, *Hospitalet, noticia geogràfica*, era un dels fruits de la Ponència de Cultura de l'Ajuntament, presidida pel regidor Vicenç Capdevila. El catà-

¹<http://lhospitaletdellobregat.wordpress.com/category/3-tematica/masies-indrets/cal-capella-pubilla-cases/>

leg ofícios de "Edificios notables" incloïa les esglésies de Santa Eulàlia de Provençana i Bellvitge, Can Sumarro, Casa España, la Pubilla Casas, Can Rigalt, Ca n'Alós, Can Buxeres i el "Casco antiguo", és a dir, el carrer Xipreret. En total, vuit edificis i un conjunt. Els autors de la publicació foren Francesc Marcé i Manuel Grau, als quals Capdevila va confiar la creació i direcció del Museu d'Història i l'Arxiu Històric respectivament³. L'aprovació oficial d'aquestes institucions fou el maig del 1970. Una altra de les fites del regidor Capdevila fou la compra del Retaule de Sant Roc, que havia estat venut pel rector de Santa Eulàlia de Mèrida a un drapaire.

Per a l'emplaçament de l'Arxiu-Museu hi havia pocs dubtes: la Casa Espanya, venuda al consistori per la família de l'alcalde el 1966, després d'urbanitzar els magnífics jardins que l'envoltaven. Tot seguit, calia omplir-los. Moltes persones i entitats que havien recuperat i conservat documents i objectes de tota mena van fer donacions (BIM, núm. 71: 14-16). Cal destacar l'Agrupació d'Amics de la Música que, a més de les pedres rescatades de l'antiga església, va fer donació de més d'un centenar d'obres d'art contemporani. Les havien recollit gràcies a les donacions dels artistes que participaven en les seves exposicions des de 1948, amb l'objectiu que formessin part d'un museu local. Val a dir que algunes obres, poques, foren comprades, i les obres donades implicaven un cost d'organització de les exposicions, etc.⁴ El Museu fou inaugurat l'abril del 1972, encara que va haver de tancar poc després (sembla ser que la teulada de Casa Espanya s'enfonsava) i no es va obrir al públic amb regularitat fins el 1979.⁵

Aquella primera fase del Museu segurament partia de la idea que la seva principal funció havia de ser el manteniment de les restes i la memòria de l'Hospitalet rural, amb la idealització que de vegades comporta la vida als pobles petits. El Museu havia d'esdevenir el guardià d'aquest passat que estava desapareixent (*Pla Museològic*, 1997: 1). La reacció de les persones que portaven les regnes municipals de cultura i patrimoni era la pròpia dels naturals del Centre, que en dues generacions havien vist com el seu entorn canviava totalment, i van focalitzar el seu interès en aquest barri i en les masies, en allò que per ells era el veritable patrimoni.

D'aquesta manera, paral·lelament a la creació del Museu i l'Arxiu, es va endegar un projecte de rehabilitació del carrer Xipreret. La donació de Can Sumarro al municipi per part del Dr. Santiago Prats i l'adquisició de Casa Espanya, el 1966, van donar peu al disseny d'una operació urbanística i cultural en relació amb la creació d'un petit "barri gòtic" al llarg d'aquest carrer. La supervisió del projecte va ser encarregada a l'arquitecte i especialista en restauració arquitectònica Joan Bassegoda, el futur director de la Càtedra Gaudí (Bassegoda, 1986). Quan es va rebre una altra donació,

³ Grau era catedràtic d'història del COPEM de Santa Eulàlia i no va arribar a estar contractat per l'Ajuntament. Al cap de pocs anys Marcé va dirigir totes dues institucions.

⁴ El nucli de l'AAM eren Jaume i Pere Raventós, Rafael Amigó, Eugeni Garcia i Antoni Royo *BIM*, núm 70: 12-22.

⁵ *BIM*, núm 74: 30-38 i *El Periódico del Llobregat*, 14-12-1982, pg. 12.

la Talaia, es decidí de traslladar-la-hi. La donació, trasllat i inauguració foren el 1972. Val a dir que en les publicacions de l'època es deia que els finestrals gòtics de la torre havien estat portats, anys enrere, per Santiago Rusiñol, que era parent dels propietaris, al Museu Cau Ferrat de Sitges (*BIM*, núm. 76: 14-16).

Un altre episodi important en la conservació del patrimoni d'aquesta etapa fou l'adquisició, el desembre del 1968, de Can Buxeres. Aquest palauet era el fruit de la reforma d'una casa anterior durant la dècada de 1900. Can Buxeres permetia a l'alcalde España tenir un lloc adient per a les activitats de representació (actes públics, festes...) que feia amb creixent freqüència i intensitat, al ritme de les seves aspiracions polítiques. Fos com fos, els edificis i el parc van quedar a disposició del municipi. Més enllà del carrer Xipreret i Can Buxeres, el patrimoni arquitectònic s'anava destruint, com és el cas de diverses cases del Centre, començant pel Mas Modolell de la Torre, el que tenia la Talaia, Ca l'Adela Oliveras o d'altres del carrer Major, del segle XVIII.

Vicenç Capdevila, el regidor que havia mostrat un gran dinamisme en l'acció cultural local, fou escollit alcalde l'abril del 1973. Aquell mateix mes, el Ple demanava la concessió de la categoria de monument històric i artístic a 4 edificis: Can Sumarro, Casa Espanya, l'Harmonia i la Casa dels finestrals gòtics. Finalment, les tres primeres cases van rebre la distinció el novembre del 1975. Es tractava del primer reconeixement oficial del patrimoni local, i un impuls definitiu a l'operació del carrer Xipreret (*BIM*, núm. 89-90: 39-49). Al llarg del 1976 es produí l'adquisició d'un terç de la Casa dels finestrals gòtics i la restauració Can Riera, Ca n'Olivé i les golfes de Casa Espanya (*BIM*, núm. 91-92: 45). També fou una etapa d'increment en la instal·lació d'escultures públiques, després d'una època força pobra amb l'alcalde España, amb encàrrecs a Rafael Solanic, Hèctor Cesena i l'al·legoria de la ciutat de Josep M. Subirachs, amb la qual s'introdueix a la ciutat l'avantguarda escultòrica, que va tenir continuïtat amb els encàrrecs al jove Ferran Soriano i a Eduard Riu.⁶

El creixent moviment veïnal i la puixant oposició política antifranquista no van tenir la defensa del patrimoni com una de les seves prioritats. Els preocupaven més la recuperació de les llibertats, posar fre al desastre urbanístic, aconseguir escoles, serveis mèdics, etc. Per exemple, la lluita pel Parc de la Marquesa era més aviat per l'espai, per aconseguir un parc, que no pas per recuperar la Torre Barrina.

Pel que sí que van treballar moltíssim les entitats que es movien en aquells moments i que participaven més o menys intensament en l'antifranquisme fou pel patrimoni immaterial, i especialment les festes, valorades com una expressió de llibertat, d'acció col·lectiva i, en alguns casos, de l'etnicitat catalana; és a dir, d'ele-

⁶ En l'època d'Espanya només es van col·locar l'obra commemorativa de l'elecció de l'Hospitalet com a Ciutat Pubilla de la Sardana de l'hospitalenc Ramon Sabi, el 1966, i una al·legoria de la indústria i l'agricultura de Cesena, el 1972. Les obres de l'època de Capdevila de Cesena i Solanic són *La velleta*, *La família* i *La noia del colom*, al Parc de Can Buxeres. La de Soriano és el *Vol de coloms* a Santa Eulàlia i la de Riu, el mural de l'estació de la RENFE.

ments perseguits per la Dictadura. La majoria de les actuals festes majors de barri es deuen a la iniciativa de les associacions de veïns/es (AV) durant els anys setanta. En alguns casos, van heretar les festes que impulsaven l'Ajuntament, les parròquies o algunes entitats tradicionals (amb envelats, actuacions musicals, balls o sopars amb accés restringit...) i les van capgirar, donant-los el caire que tenen actualment (en llocs públics, obertes a tothom...). Segons deien en les seves publicacions, volien que passessin de ser tradicionals a ser populars.

Els primers ajuntaments democràtics i el patrimoni arquitectònic (1979-1987)

El consistori sorgit de les primeres eleccions democràtiques de l'abril del 1979 tenia 12 regidors socialistes i 11 de comunistes. La cultura va ser assignada a l'escriptor independent que havia estat cap de llista del PSUC, Paco Candel. També d'aquest partit era el regidor d'urbanisme, Xavier Arjalaguer. Les segones eleccions, celebrades el maig del 1983, van donar la majoria absoluta al PSC, i la cultura va recaure en Amadeu Juan. És a dir, governaven la ciutat persones que venien de la lluita veïnal, bregats en l'enfrontament amb les empreses de la construcció i en la defensa de la cultura i els béns i serveis públics. La conservació del patrimoni era un dels temes que s'havia de tractar amb certa urgència, i així ho van fer. De seguida reobriren el Museu i l'Arxiu, que ja van mantenir-se a disposició de la ciutadania de forma permanent.

El juliol de 1979, la Comissió Municipal Permanent acordà iniciar els tràmits per la redacció d'un Pla Especial de Protecció i Conservació del Patrimoni Històric-Artístic de l'Hospitalet". Immediatament es va encarregar un *Informe sobre el Patrimoni Monumental* a Francesc Marcé, en el qual es destacaven 19 edificis "dignes d'ésser salvats" i 13 escultures públiques. El diagnòstic de la situació que feia Marcé era força dolent: "Dissortadament l'Hospitalet és com aquell que saltà d'un dissabte a un dilluns sense passar pel diumenge. I d'ésser una humil i rústica vila passàrem, malgrat disposar d'un magnífic títol de ciutat concedit pel Rei, a transformar-nos en un adotzenat suburbi..." (MARCÉ, *Informe*: 3) Aquest comentari i la llista que va fer encara eren fills d'aquella concepció pròpia dels naturals del Centre abans esmentada. També és fruit d'aquest tarannà la petita publicació del Museu sobre les masies (Marcé, 1980).

El febrer de 1980 es va aprovar en el Ple municipal una altra llista de 40 edificis als quals es protegia: les ermites de Santa Eulàlia i Bellvitge, 19 cases i masies preindustrials (Esquerrer, Trabal, Pau de l'Arna, Gotlla, Masover Nou, Sumarro, Riera, Remunta, Pubilla Casas, Rigalt, Cluset, etc.), la Talaia, Can Buxeres, Casino del Centre, Cementiri de Sants, 10 edificis modernistes i de Puig i Gairalt (Botiga Nova, Granja Font, Gratacels, Casa Boleda, etc) i 5 indústries (Trinxet, Tecla Sala, Vilumara, Llopis i Trias). Era una segona llista que significava una ampliació de la primera, la de l'*Informe* de Marcé. La proposta partia del mateix Marcé, de Candel, de l'arquitecte municipal Bricall i del regidor d'urbanisme Xavier Arjalaguer. El catàleg s'anava ampliant en quantitat i en atenció a tots els barris.

El gener de 1981 la protecció s'ampliava a 55 edificis o conjunts,⁷ mostrats a la ciutadania al mes següent mitjançant una exposició al Museu, anomenada "L'Hospitalet i el seu patrimoni arquitectònic". Paral·lelament s'editaren uns opuscles per difondre la proposta del primer catàleg del patrimoni arquitectònic local. Es deia: "El patrimoni arquitectònic de l'Hospitalet de Llobregat no és fet de monuments espectaculars, però potser pel seu pes com a testimonis de la vida quotidiana de la gent tenen un valor sentimental molt gran" (*L'Hospitalet i el seu...*, 1981). Els 55 edificis o conjunts eren:

- "monuments medievals"; les ermites;
- "l'antic barri del Xipreret"; Talaia, Harmonia, cases España i dels finestrals gòtics;
- "les masies"; Naré, Gotlla, Riera, Oliver, Pau de l'Arna, Esquerrer, Remunta, Trabal, Masover Nou i Sumarro;
- "els palaus bàrrocs"; Can Rigalt i Pubilla Casas;
- "unes pinzellades clàssiques"; Cementiri de Sants i Casa Puig;
- « l'atmosfera del XIX »; els carrers Santa Bàrbara i Parral, Ca la Vidala i el Casino del Centre;
- "les fàbriques"; Vilumara, Godó, Trinxet, Tecla Sala, Albert Germans;
- "les cases senyorials"; Cluset, Buxeres, Arús, Masoveria i Parc de Can Buxeres i Escorça (sic);
- "el moment modernista"; cases a la Rambla i al carrer Major, Llopis i Granja Font;
- "del formalisme al racionalisme; l'obra de Puig Gairalt"; Botiga Nova, Cases Barates, Sanfeliu, Bellmunt, Boleda, Baiges, Gratacels, Mercat de Collblanc, Escola de Can Pi, Garatge Oliveras;
- "edifici nou a Bellvitge" (es tracta d'un edifici en forma de T, d'una caixa d'estalvis, dels arquitectes Pere Llimona i Xavier Ruiz, construït el 1970; un intent d'incloure l'arquitectura més actual en el catàleg).

En aquesta tercera llista trobem més elements i una agrupació raonada dels edificis. Val a dir que en l'opuscle hi havia un comentari afegit: "Es poden aportar suggeriments per l'ampliació o la modificació d'aquest catàleg". O per reconeixement de les limitacions o per entusiasme democràtic, la participació ciutadana era demandada en aquella època. En aquest moment es va prendre consciència de l'envergadura del projecte, fer un Pla Especial de Protecció del Patrimoni Arquitectònic (PEPPA) i es va començar a externalitzar part de la feina.

Per una banda es va encarregar la redacció de les fitxes dels diferents elements arquitectònics a un equip dirigit per l'arquitecte Miquel Pérez, amb la participació de Dolores Sanahuja. Per una altra, es va encarregar a un altre equip dirigit per l'escriptor Joan Casas una memòria històrica justificativa del Pla. Aquest text serà més tard publicat amb el títol *De pagesos a aturats* (Casas, 1983) per Dinàmica Educativa de l'Ajuntament, en el marc d'una sèrie d'extraordinàries i pioneres publicacions de i per a la ciutat. Finalment, el PEPPA fou signat pel Cap Tècnic del Negociat de Planejament Urbanístic, Carles Reyes i l'arquitecta municipal, Marisa Martínez, al

⁷ DOGC, 19 gener 1981, pàg. 66

capdavant d'un grup de tècnics municipals: Xavier Roca, Rosario Marzo, Valentí Julià, Enric Romaguera i M. Antònia Munné.

El primer PEPPA fou aprovat el juliol de 1983 pel Ple municipal, una mica precipitadament perquè les suspensions d'obres, amb les quals s'havia protegit els elements abans citats, arribava al seu termini. El PEPPA de 1983 era molt ambiciós, i protegia 178 elements, que es dividien en quatre èpoques:

- Fins 1819 (any de la inauguració del Canal de la Infanta), amb 54 edificis o conjunts
- 1819-1900, amb 15 edificis o conjunts
- 1900-1939, amb 101 elements
- 1939 en endavant, 8 elements

El catàleg passava de les 40 propostes de febrer de 1980 als 178 elements protegits. El document era fill del moment històric de la Transició, en què primaven els valors progressistes de defensa de les coses públiques, de la cultura i del patrimoni davant les agressions de les immobiliàries, que en aquells moments tenien una reputació nefasta, després de les dècades d'impunitat del franquisme. Els regidors Arjalguer i Juan procedien de l'AV de Sant Josep i també es notava la mà de persones com Marcé i Casas, molt compromeses amb el patrimoni i la difusió de la història local.

A partir d'aquest moment, va començar una altra feina, la de la difusió del patrimoni. Joan Casas va continuar la recerca històrica, cosa que va permetre la confecció de diverses obres, dues de les quals, editades el 1986, van significar unes fites, encara no superades, en la difusió del patrimoni local. La primera fou *L'Hospitalet. Un passeig per la història*. Es tractava d'un llibre de prestigi, en què l'extraordinari estil literari i els coneixements de la història local de Casas s'unien a fotografies d'Héctor Zampaglione i paper de gran qualitat.

La segona obra era l'opuscle *Com es fa una ciutat?*, que formava part d'un projecte més ampli, impulsat per la Secció de Patrimoni, dirigida per Clara Parramon en primera instància i poc després per Josep M. Solias, anomenat *Rutes Urbanes. Descoberta del Patrimoni urbà de l'Hospitalet*. Les Rutes Urbanes partien de l'obra de Casas i de deu fulletons que feien un molt breu resum de la història dels diferents barris de la ciutat i proposaven uns itineraris pels principals elements del patrimoni local. Els fulletons van ser redactats per assistents a un seminari impartit pel mateix Casas al llarg d'aquell any, en el qual van fer intervencions puntuals Lluís Abarca i Francesc Pedra.

Tota aquesta feina i aquestes publicacions van permetre al Museu de l'Hospitalet oferir el servei de les Rutes Urbanes a la ciutadania a partir de 1987, i milers de persones, especialment escolars, van recórrer els barris de la ciutat. El servei Rutes Urbanes ha estat un dels projectes culturals de més abast, durada i transcendència de la ciutat, sempre amb la complicitat dels centres escolars i les entitats. També podem dir que des del seminari inicial, passant per la redacció dels textos i finalit-

"Des de les perifèries urbanes podem aportar una visió renovadora del concepte de patrimoni. Les torres d'alta tensió que travessaven Can Serra, Pubilla Casas i La Florida fa uns anys eren un perill, i finalment foren eliminades. Tanmateix, algú va prendre l'encertada decisió de conservar alguna d'elles. Avui, a l'Avinguda Catalunya tenim una resta material d'una realitat important en la història del barri, i un element que dintre d'uns anys serà una resta arqueològica d'un model energètic. A hores d'ara ha esdevingut un dels símbols del barri."

zant en el monitoratge de les rutes, aquest projecte fou una gran obra col·lectiva, en queè es van trobar tres generacions d'hospitalencs i hospitalenques interessats en la seva ciutat (Solias, 1998: 13-16).

Un altre fruit d'aquest impuls per la recerca, conservació i divulgació del patrimoni va ser l'exposició "Mira la teva ciutat", feta l'abril del 1986 al Palauet de Can Buxeres. En l'opuscle editat per a l'ocasió es fa una important declaració d'intencions: "Dins un pla de protecció, s'ha fet una selecció d'edificis i conjunts arquitectònics amb un valor històric, artístic i cultural, amb la intenció de conservar-los, protegir-los i rehabilitar-los. Intentant, sempre que ho permetin les circumstàncies particulars de cada cas, recuperar-los per al seu ús col·lectiu, com ha estat el cas de Can Sumarro transformat en biblioteca pública." (Exposició, 1986: 1)

Efectivament, la masia de Can Sumarro, la donació del Dr. Prats (1952), va trobar finalment la seva funció gràcies a la ràpida entesa Ajuntament-Generalitat i va esdevenir una biblioteca a partir de 1983, amb la intervenció arquitectònica de Josep M. Martorell. Val a dir que diferents projectes semblants es van començar a plantejar. El mateix 1983 es van encarregar els estudis per instal·lar un centre d'ensenyament reglat de música al palauet de Can Buxeres, i es va encetar la seva restauració l'any següent. Com és evident, aquell projecte no es va arribar a materialitzar.

L'esforçat regidor d'urbanisme, Arjalaguer, també va promoure, a partir del 1982, un "Pla Especial de Reforma Interior del Casc Antic", amb una suspensió de llicències d'obres. Finalment es va aprovar en primer terme l'any 1988, encara que el pla definitiu va trigar uns anys més. En la documentació del 1988 declara que els seus objectius eren recuperar el centre antic, conservar i rehabilitar l'estructura urbana i

edificatòria, potenciar la utilització dels edificis com a equipaments, etc. Tot i tenir un indiscutible esperit de defensa del patrimoni, el Pla proposava descatalogar una bona part dels edificis del carrer Major. En aquesta descatalogació que esmentem trobem un cert canvi de tendència, que ara comentem.

Malgrat que s'estava travessant la millor època en la defensa i divulgació del patrimoni arquitectònic local, van començar a produir-se alguns episodis que mostraven el que passaria més endavant. El PEPPA del 1983 era provisional i estava en fase d'al·legacions i revisions. Doncs el juliol del 1984 es produeix un interessant debat entre la regidora Mercè Olivares (PSUC) i el regidor d'urbanisme Celestino Corbacho (PSC) al voltant de l'eliminació de 10 masies del PEPPA. Olivares deia que s'havien de conservar "porque són los únicos vestigios que nos quedan del pasado agrícola de la ciudad".⁸ Corbacho li replicà que "hay que compatibilizar la historia con el desarrollo de la ciudad". El debat està plantejat, entre els que creuen que el patrimoni té un valor prioritari, i els que opinen que és més important el desenvolupament urbanístic, especialment per a una ciutat com l'Hospitalet, amb greus problemes heretats del franquisme.

El que escriu aquestes línies defensa la visió de la regidora Olivares, com segurament ja ha quedat palès en les pàgines anteriors. Tanmateix, penso que a mitjan dècada de 1980, amb la situació urbanística que hi havia a la ciutat, honestament podia haver-hi qui entre conservar una masia i enderrocar-la per obrir una avinguda que connectés dos barris optés per la segona possibilitat. La qüestió és cap on va l'agulla de la balança, i em fa l'efecte que va caure massa cap al regidor i més tard alcalde Corbacho. Evidentment, no era un debat exclusiu de l'Hospitalet. En un article a *Identitats*, la revista del Museu de l'Hospitalet, Josep O. Granados, que es trobava al capdavant del Servei d'Arqueologia de Barcelona, també va plantejar aquest conflicte entre historiadors i urbanistes (Granados, 1988: 8-11).⁹

El 1987 s'aprovà definitivament el PEPPA. De les 178 fitxes, 26 de les quals eren de conjunts (trams de carrers, grups d'edificis, etc.), de la versió provisional del 83, es va passar a 149 fitxes, 21 de les quals eren de conjunts. És una reducció significativa, però encara es mantenia la protecció sobre importants zones de la ciutat.¹⁰ Alhora, el Consistori anava adquirint béns patrimonials, com ara el conjunt fabril Tecla Sala el 1982 o Ca n'Arús dos anys després.

⁸ Al Centre d'Estudis conservem el retall del diari, però malauradament no hi apareix el nom de la publicació. La notícia està signada per Marina Guarro.

⁹ Evidentment anomenar aquests dos punts de vista com el dels historiadors i el dels urbanistes és una simplificació que de ben segur comet una injustícia amb algunes persones. Tanmateix, és innegable que la majoria d'historiadors, arqueòlegs, etc. van intentar defensar el patrimoni, i al davant es van trobar amb arquitectes i urbanistes, gairebé sempre amb molt de suport polític.

¹⁰ No he pogut consultar la documentació del PEPPA de 1987. Les dades que utilitzo són les que exposen la Revisió de 1996 i el PEPPA del 2001.

Les festes en l'etapa democràtica

Qualificar de patrimoni les festes de recent aparició i de vigència en l'actualitat em resulta especialment difícil i compromès. Perquè una activitat es consideri costum, s'estableixi amb uns rituals acceptats i compartits per a un col·lectiu de persones que la practiquen amb periodicitat, i s'accepti que és una tradició, ha de passar un cert temps. Tanmateix, la majoria de les tradicions són invencions no tan antigues com ens volen fer creure. Des dels estudis clàssics de Hobsbawm i Thompson sabem que moltes idees i activitats són elevades a la categoria de tradició o costum per justificar la dominació o la revolta.¹¹ Per altra banda, la importació de festes, en el temps i/o l'espai, no és un fet estrany, i la cultura d'un país es fa, i s'ha fet sempre, incorporant elements en principi aliens que de mica en mica es fan propis. A Catalunya també ha passat, i passa, això, i en llocs amb la trajectòria demogràfica com l'Hospitalet, encara més. Per tant, farem un cop d'ull al panorama festiu local actual, considerant-lo globalment patrimoni immaterial hospitalenc.

El primer ajuntament democràtic es va trobar amb una qüestió ben singular, en relació amb el tema de les festes. L'evolució històrica i urbanística havia generat una ciutat poc cohesionada; l'Hospitalet era més aviat una realitat administrativa en que s'agrupaven una sèrie de barris amb personalitat pròpia, i on molta gent de la que hi vivia tenia consciència de ser del barri. És a dir, una bona part de la població sabia que vivia a Bellvitge o a Pubilla Casas, però no a l'Hospitalet. Les lluites veïnals dels setenta van influir molt en què es donés aquesta situació, perquè els/les veïns/es demanaven escoles i parcs per al seu barri, produint-se un arrelament i una integració en el territori-barri força ràpid i intens. Com ja hem comentat, les associacions de veïns van ser les impulsores d'unes noves festes majors, encara que de seguida es van crear comissions de festes en què les entitats i col·lectius dels barris es van encarregar de gestionar-les, amb la intervenció de les regidories de districte. Per tant, les festes majors de barri s'implantaren amb força.

Podem afirmar que al voltant de 1980 s'estaven definint i consolidant les festes de tots els barris, onze en total; però... i la festa major de tota la ciutat? En principi, les festes tradicionals de quan l'Hospitalet era un poble haurien d'haver esdevingut les festes de tota la ciutat, però no va ser així; el barri Centre no va tenir prou pes en aquell moment, ni demogràficament ni políticament: els nous dirigents locals procedien dels barris de la immigració recent. Per tant, l'Ajuntament es va inventar el 1982 una festa global de l'Hospitalet. Com que anys enrere al voltant de Sant Jordi diverses entitats havien fet activitats culturals i reivindicatives alhora que l'Ajuntament organitzava unes "Semanas Culturales", ja existia a la ciutat una certa tradició festiva al voltant d'aquesta diada catalana, que *per se* ja té prou força i arrelament. Les festes globals que substituïen les inexistent festes majors van ser

¹¹ HOBBSAWM, Eric i RANGER, Terence (Eds.). *L'invent de la tradició*, Vic, Eumo, 1988 (1a. edició en anglès, 1983); THOMPSON, Edward P. *Costumbres en común*, Barcelona, Crítica, 1992 (l'article més antic que conté és de 1971).

fixades al voltant d'aquesta festivitat i batejades com "Festes de Primavera-Sant Jordi". En una publicació municipal s'argumentava:

"Les festes volen tenir un caràcter unitari i reforçar el sentit de Ciutat. A l'Hospitalet, l'allau immigratòria i el desordenat creixement urbà ha aconsellat, aquests darrers anys, posar l'èmfasi dels actes populars descentralitzats. (...) Les enquestes, però, ens diuen que gairebé la meitat dels nostres habitants se senten com si fossin d'un barri més de Barcelona, (...). No és estrany, doncs, que ara ens calgui seguir un esforç paral·lel, fent compatible aquesta realitat dels nostres barris amb un sentiment d'integració i de pertinença a la Ciutat,"¹²

Les Festes de Primavera es continuen fent cada any, amb activitats pròpies d'una festa major de ciutat, encara que no gosin tenir aquest títol, i també continuen molt localitzades al barri del Centre. Les festes majors dels barris, començant per la de Sant Josep al voltant del 1r de maig i acabant per les de Bellvitge i els Blocs Ciutat Comtal al setembre, també són realitats consolidades, i formen part del patrimoni cultural de la ciutat.

Tant per part de les entitats com de les institucions es lluità per recuperar el carnestoltes, prohibit, recordem-ho, durant el franquisme. Des de la regidoria d'ensenyament se'n va promoure la celebració a les escoles i es van organitzar uns grans aplecs d'alumnes a Can Buxeres a partir de 1980. Algunes AV i entitats van promoure festes quan encara era il·legal amb el recolzament de les Aules de Cultura. Amb el temps, les rues de cada barri també van ser assumides per les comissions de festes. El que sembla evident és que ara per ara són una tradició consolidada.

Als nostres barris hi ha persones procedents de totes les comunitats d'Espanya. Això ha fet que algunes activitats festives i culturals originàries de les regions amb més hospitalencs nadius es facin a la nostra ciutat de forma periòdica i des de fa molts anys. Per això podem dir que formen part de la tradició i del patrimoni local. El col·lectiu d'origen andalús és el més important de la ciutat.

A partir del 1978 s'ha anat configurant el que en aquest moment podem considerar el patrimoni festiu més important de la ciutat des del punt de vista de la quantitat de persones que en participen. Es tracta de les processons de Setmana Santa que es fan a Pubilla Casas i la Florida. Aquell any, un grup d'homes que veien les processons andaluses per la televisió al Bar Kiki (Avinguda del Torrent, actual Severo Ochoa) van decidir de fer-ne una de semblant i, dit i fet, van sortir aquell mateix any amb una imatge improvisada.

El fet que una acció tan espontània i aparentment extemporània arrelés amb tanta força, demostra que era una activitat volguda per una gran quantitat de persones,

¹² *Informació Ciudadana*, núm. 25, març 1982.

procedent de regions on aquestes processons eren tradicionals, especialment Andalusia. El grup promotor es va constituir com Confraria 15+1 (quinze persones del grup inicial més el poble), i de mica en mica va ampliar la quantitat de processons i d'imatges. En les darreres dècades, les processons promogudes per la Confraria 15+1 han esdevingut les més importants de l'àrea metropolitana de Barcelona, heretant el paper que havia tingut temps enrere la de la Torrassa (Parramon, 1999: 126-136).¹³

L'associacionisme i les activitats culturals d'origen andalús han estat i són molt nombroses a la ciutat. De la dècada de 1960 són la Peña La Puebla de Cazalla i la Peña Flamenca Cultural y Recreativa Antonio Mairena, i del 1974 la Peña Flamenca Cultural Andaluza Diego Clavel. Tanmateix, no fou fins a l'etapa democràtica quan es va produir una veritable eclosió d'aquest fenomen. Milers d'infants, joves i adults han participat en els grups de ball, de cant, de guitarra, etc. en les nombroses entitats existents (Ibáñez, 1999 : 17-25). I moltes més participen en festes com les del Rocío, la Fira d'Abril o el Memorial Antonio Mairena. Més enllà d'Andalusia, les activitats del Centro Castellano Leonés (actuacions musicals, la festa de les "águedas" o els jocs tradicionals), del Centro Aragonés (jotes i xarangues), de la Casa Galega (grup de gaites, danses, cursos de gallec) o de les entitats extremeñes han incorporat el patrimoni cultural d'aquestes regions a la nostra ciutat i ja són un element patrimonial de l'Hospitalet.

I les festes i manifestacions culturals que es consideren tradicionals de Catalunya? Si ens fixem en les festes hospitalenques d'un segle ençà, les corals i els grups de teatre serien les entitats que mantenen el que podríem considerar les tradicions purament locals. En els darrers anys s'ha produït un gran desenvolupament d'aquesta mena d'activitats, que des del 2012 s'uneixen en una Trobada de Cultura Popular Catalana, l'"Engresca't l'H", coordinada per Òmnium Cultural. Les activitats, a més de les relacionades amb el suport a la llengua catalana, inclouen castells, sardanes i d'altres balls, diables, corals, tabalers, gegants, jocs infantils, etc. També, però, s'incorporen d'altres activitats no tan tradicionals, com l'scrabble o un concert de pop, o potser sí que ja ho són de tradicionals, sobretot la rumba.

Les entitats que trobem o trobaríem dins d'aquest grup de cultura popular catalana són, evidentment, ben anteriors a aquestes trobades. La fi del franquisme va permetre l'aparició de molts grups i colles sardanístiques a molts barris, que el 1983 van aplegar-se en la Coordinadora Sardanística de l'Hospitalet. Els diables de Bellvitge, la colla Patunyetes (també diables, de l'escola Patufet-Sant Jordi) i la colla gegantera Drac d'Or (amb grallers, tabalers i diables) també són de la dècada de 1980; els Dansaires de l'Hospitalet es van fundar el 1992; la Colla Jove, de castellers i grallers, és del 2000; el Folcat Diabòlic és del 2001; Kabra, capgrossos, gegants, diables/ses de diferents barris, etc. Una entitat ha promogut la recuperació de la festa dels Tres

¹³ En la seva publicitat afirmen que és l'única que mou nou passos processonals de tota Espanya.

Tombs a partir de 2011, que s'havia perdut d'uns cinquanta anys ençà. L'"ou com balla" de la Plaça Mn. Homar és organitzat per Gent de Pau des de finals dels vuitanta.

Les moltes corals existents en els darrers anys del franquisme van desaparèixer en el trasbals dels canvis polítics i socials d'aquells anys. Tanmateix, la tradició estava molt arrelada, i l'any 1971 neixen les primeres corals actuals, la Coral Infantil Els Matiners i la Coral Elisard Sala, i dos anys més tard, Xalesta. El 1984 es va crear la Coral Heura. Un aspecte per destacar és que les actuals corals són totes al barri Centre, mentre que cinquanta anys enrere n'hi havia a Collblanc-Torrassa i Santa Eulàlia. L'Elisard Sala, que neix a la Unió Excursionista de Catalunya de Collblanc, fou acollida pel Casino del Centre.

El patrimoni arquitectònic en les darreres dècades

En les darreres dues dècades, el patrimoni arquitectònic hospitalenc ha patit una considerable reducció. Al costat d'importants rehabilitacions, trobem inversemblants destruccions. Un exemple és el de Can Jordà, a finals de la dècada de 1980. Aquesta casa del que va ser alcalde republicà de l'Hospitalet i gran promotor del pont de la Torrassa es va enderrocar, malgrat les gestions d'algunes entitats, com ara el Centre d'Estudis. A hores d'ara, podria formar part d'un extraordinari conjunt patrimonial en la cornisa que separa la Torrassa amb Santa Eulàlia, amb el Transformador, el Castell de Bellví i la Casa Boleda.

Cal Gajo, la clínica de la Rambla, fou treta del PEPPA per l'Ajuntament l'any 1991, amb l'aprovació de la Generalitat l'any 1994, perquè hi havia un Pla urbanístic que afectava la finca des del 1984. L'oposició al seu enderrocament no va ser majoritàriament pel seu valor patrimonial, sinó per l'ús privat de l'edifici que es preveia construir en el seu lloc, i l'any 1997 es decideix l'enderroc definitiu d'aquest edifici classicista de Puig i Janer, lloc de naixement de molts hospitalencs.¹⁴ El 1993 s'aprovà un Pla Especial de Millora Urbana del Carrer Major. Es tractava de permetre l'enderrocament del número 26 al 54 del carrer Major per "recuperar l'alineació del carrer Major als 15 m inicialment previstos pel PGM". Es demanava la descatalogació dels edificis afectats.¹⁵ I Can Gomar, i les escoles de la República, i molts habitatges en passadís com els del carrer Mestre Candi, i la Torre Ubach malgrat l'oposició de l'AV de Sant Josep... L'urbanisme dominant anava en la direcció que ja havíem vist a finals del vuitanta.

A partir de 1994, el regidor Corbacho esdevingué alcalde, i l'any següent guanyà les eleccions amb una àmplia majoria. La situació política li va permetre tirar endavant

¹⁴ <http://lhospitaletdellobregat.wordpress.com/tag/can-gajo/>

¹⁵ *Expedient que es tramita per aprovar inicialment la modificació puntual del Pla General Metropolità que requereix el Pla Especial de Millora Urbana del Carrer Major d'aquesta ciutat, Ajuntament de l'Hospitalet, 1993.*

els seus plantejaments, que es van materialitzar, el 1996, en el Pla L'H 2010, un projecte urbanístic que pretenia materialitzar "la segona transformació de l'Hospitalet". El plantejament teòric era que la combinació d'immigracions molt intenses i dictadures havien generat una gran i desastrosa primera transformació de la ciutat i que ara calia una gran intervenció urbanística per arreglar la situació. L'abast de l'empresa va fer que es creessin dos organismes específics per endegar els nous plans: el 1999 l'Agència de Desenvolupament Urbà (ADU) i el 2001 el Consorci per a la Reforma de la Granvia a l'Hospitalet (Nogués et al., 2001). El debat abans esmentat entre historiadors i urbanistes tenia un clar guanyador.

Al mateix any 1996 es va fer una revisió del PEPPA del 1987, que tenia, recordem-ho, 149 fitxes, 21 de les quals eren de conjunts. A la Revisió del 96 es proposava eliminar 62 elements del catàleg, dels quals 12 eren conjunts. En el grup d'elements eliminables en trobem alguns, com unes cases al carrer de Sant Joan, masies com Cal Tocayo Antic, casalots com Can Cluset, que ho eren perquè, diu el document oficial, han estat enderrocats. Com és possible que uns edificis protegits haguessin estat enderrocats? El cas de Can Cluset, a Can Serra, és molt greu: era un edifici molt interessant, de mitjan segle XIX, amb uns interiors ben conservats, i l'Associació de Veïns es va mobilitzar davant el seu gradual deteriorament i demanant-ne la conservació.

La majoria dels elements que s'havien de suprimir del catàleg eren edificis i conjunts dels quals es deia que tenien "un estat de conservació tan deficient que dificulta la seva protecció" o que "presenta alteracions de molt difícil o impossible restitució". La pregunta torna a ser la mateixa, no havien d'haver estat protegits? Finalment en trobem d'altres dels quals es diu que no tenen "valors representatius" o "descontextualització substancial", com els carrers Digoine i Baró de Maldà, la Tinença d'Alcaldia de Collblanc, diferents passadissos i El Respeto Mutuo. Aquest darrer cas també creiem que és especialment greu. Es tractava d'un edifici amb cert valor artístic, rematat amb un frontó, però sobretot era un testimoni de l'importantíssim món associatiu i cooperatiu de la ciutat durant dècades. A més, també tenia un meravellós patrimoni moble en el seu interior. No es pot tenir més context.

La Revisió del 96 també proposava la inclusió de dotze elements nous: l'aqüeducte de Can Nyac (eliminat prèviament amb la bòbila que hi havia al costat), l'Institut de Sta. Eulàlia, el Cementiri de Sants, diferents edificis i conjunts del Centre, etc. Per exemple, s'hi incorporava el mercat d'aquest barri, tot i que s'havia proposat eliminar el mercat de Sta. Eulàlia amb el següent criteri: "tipologia constructiva subsumida en altres construccions més representatives o en millors condicions per a la seva conservació o rehabilitació" (PEPPA, 1996).

La reducció del PEPPA era tan brusca en aquesta proposta, que la Direcció General de Patrimoni de la Generalitat l'aturà i inicià una revisió de la revisió. Així, aquesta institució es va dirigir a l'Agrupació d'Arquitectes per a la Defensa i Intervenció en el Patrimoni Arquitectònic (AADIPA) perquè fes un informe sobre el Pla del 96. Finalment, el novembre de l'any 1998 quatre membres de l'AADIPA presenten un informe en el què afirmen: "els redactors compartim, majoritàriament, les exclusions

dutes a terme". Tanmateix, demanaven que es revisessin algunes exclusions i destacaven tres exemples: el Transformador de La Canadenc, la Caserna de Lepant i l'Escorxador. Demanaven, a més, la inclusió del pati de la Casa Gralla, integrat en un edifici d'oficines de Granvia Sud, un parell anys abans (AADIPA, 1998).

Pocs mesos abans s'havia produït un fet fonamental: l'abril del mateix any 1998 el primer govern Aznar va aprovar una nova Llei del Sòl, que afavoria la urbanització i la construcció. Era l'inici o l'acceleració de la bombolla immobiliària. La pressió sobre el patrimoni arquitectònic a partir d'aquest moment serà massa forta.

Finalment s'aprovà un nou PEPPA de l'Hospitalet, l'any 2001, elaborat per l'ADU, vigent en l'actualitat. En la justificació del nou Pla es diu que l'anterior es va fer precipitadament, amb "voluntarisme i entusiasme" però amb consciència que hi havia "errors i inexactituds". En general es parla d'una precipitació que segurament era indiscutible en la versió del 1983, però que no té sentit aplicar-la en la versió del 1987. Es diu que era una "compilació massa optimista de les permanències i els vestigis arquitectònics que es volien protegir i de la seva viabilitat" i que es va convertir en un "llast (...) conseqüència d'una reacció fins a un cert punt idealista després de tants anys d'impotència davant les actuacions indiscriminades contra el patrimoni". Es constataren els conflictes entre la "política urbanística" i el Pla anterior, resoltes amb "una revisió permanent del Catàleg". El PEPPA del 87 provocava "una col·lisió constant entre els valors arquitectònics que es volen protegir i la necessària modernització de la ciutat" (PEPPA, 2001: vol I, pàg 52 i 53).

En conclusió, el PEPPA anterior estava mal fet, era inviable i un llast per al desenvolupament de la ciutat, però s'havia de disculpar-lo perquè era el producte de les darreres manifestacions de l'idealisme dels anys setanta. Per tant, estava totalment justificat fer-ne un altre, que no entorpís la modernització de la ciutat, inspirada en L'H 2010 i dissenyada per l'ADU i el Consorci. El nou PEPPA del 2001 té 110 fitxes, 39 menys que el Pla del 87 i 68 menys que el Pla del 83. Dels 110 elements per protegir, només 8 es poden considerar conjunts (sense comptar el conjunt del carrer Xipreret, que està desglosat en onze fitxes).¹⁶ Recordem que al Pla del 87 eren 21 els conjunts. Es tracta d'una reducció quantitativa i qualitativa de grans dimensions. Arran de la redacció del nou Pla i el nou Catàleg, es va elaborar una exposició itinerant "El teu patrimoni arquitectònic" i s'editaren uns fulletons amb el mateix títol, que es van divulgar per tota la ciutat en els següents mesos.

Paral·lelament al desenvolupament del nou marc legal, es van produir dos episodis importants. Per una banda, es feien excavacions a la Plaça de l'Ajuntament, ence-

¹⁶ Id.: 100-103. El PEPPA del 2001 es pot consultar a <http://www.museulh.cat/detallCatleg.aspx?1OyFUhN99SpBizQhCsUT13zArHk1d7EpdswMI1T90U7QqazB> i es pot visualitzar a <http://www.l-h.cat/gdocs/d6561385.pdf>

tades en fer-se les obres d'arranjament de l'espai, i de les quals no ha quedat cap senyal, com ara una marca en el paviment indicant on arribava l'església o on era el cementiri. Ja van avisar les autoritats que res no aturaria la urbanització de la plaça. I també, un important conflicte es desenvolupava al carrer Xipreret, la neta dels ulls del patrimoni local des de feia 30 anys. D'una banda, l'Ajuntament volia transformar l'entorn de la Riera de l'Escorxador, sobretot per construir el poliesportiu del barri Centre, mentre que els veïns s'hi oposaven, al·legant que s'affectava part de l'espai del conjunt arquitectònic. Aquest col·lectiu veïnal també es va dirigir a l'AADIPA per demanar assessorament i el Centre d'Estudis va intentar mediar entre les parts.

En els següents anys, es va demanar la intervenció de l'AADIPA en diferents conflictes i temes del patrimoni local. L'any 2002 arran de la destrucció d'un petit edifici que feia de porteria en el conjunt de Can Trinxet. Es tractava d'una petita joia de maó vist que no apareixia en alguns dels plànols de la rehabilitació, i que va ser destruït per error (no hi ha proves que fos conscientment). L'any 2003, va emetre un informe sobre un edifici del carrer Xipreret i Can Vilumara, en relació amb un projecte d'ampliació de l'institut que hi conté. L'any següent, la Federació d'Associacions de Veïns de l'Hospitalet i el Centre d'Estudis de l'Hospitalet van demanar-li un informe sobre l'estat de Can Rigalt, que havia patit un important deteriorament. I el 2005 els informes, també encarregats pel Centre d'Estudis, van ser sobre Ca n'Arús, Can Colom, Can Pau de l'Arna i Can Trinxet, edificis sobre els quals s'havia fet o tenien en marxa un procés de rehabilitació.¹⁷ L'any 2006, l'informe fou sobre l'enderroc dels edificis del carrer Major números 51, 53 i 55, i l'encàrrec va partir d'un particular.¹⁸

Aquestes intervencions de l'AADIPA (a qui manifestem el nostre agraïment i reconeixement a la seva feina) ens mostren com es va produir una certa resistència a la situació de subordinació de la defensa del patrimoni al desenvolupament urbà de la ciutat, en la qual el Centre d'Estudis va intentar fer una contribució. També hi va haver mobilitzacions en defensa del Respeto Mutuo i per algunes cases del carrer Major, dels segles XVIII i XIX, que havien estat descatalogades, i amb posterioritat foren "okupades". Només la intervenció policial va permetre el desnonament dels ocupants i el seu enderrocament i substitució per moderns blocs, en el carrer més antic de la ciutat, en el camí que va provocar que es construís un petit hospital a l'Edat Mitjana.

El contrapès oficial a aquesta subordinació del patrimoni va ser la potenciació d'alguns elements, i destaca per sobre de tots, la Tecla Sala. Des de finals de la dècada de 1980 s'havia convertit en un espai on grups d'artistes tenien tallers i feien diverses activitats i exposicions. A partir de 1995, el regidor Joan Francesc Marco en-

¹⁷ AADIPA, 2012: 24-25, 57, 80-81, 101-103, 120-121, 137-139, 144-147; consultable a <http://www.coac.net/aadipa/arxius/activitats/publicacions/Llibre%20AADIPA%5BF15%5D%20web.pdf>

¹⁸ <http://www.coac.net/aadipa/bloc/?p=30>

tomà la qüestió de la utilització definitiva de l'edifici. De seguida es va decidir d'ubicar-hi la biblioteca central de la ciutat, ja que Can Sumarro s'havia quedat petita. El nou equipament que fou inaugurat l'any 2000, La vinculació amb l'art es va consolidar amb la creació, el 2002, del Centre d'Art, amb voluntat d'intervenir en l'àmbit artístic català i més enllà, objectiu que s'ha aconseguit en diverses fases. A partir d'aquell any també acull una de les entitats artístiques més importants de la ciutat, el Taller Pubilla Kasas (TPK) i des del 2009, la Fundació Arranz Bravo. El Centre d'Estudis som a l'edifici del Molí paperer (construït el 1855) des del 2011. El Centre Cultural Metropolità Tecla Sala és avui un focus cultural extraordinari i un magnífic exemple de l'ús que pot tenir el patrimoni arquitectònic. Fins i tot, podem dir que continent i contingut es potencien.

El 2002, l'antiga fàbrica d'olis de la Plaça dels Avis va esdevenir un hotel d'entitats. El 2005 es creà l'Escola de Música-Centre de les Arts de l'Hospitalet, i es pensà de seguida en les naus de Can Trinxet (encara que hauríem de dir Can Gras)¹⁹ que resten dempeus per acollir-la. El model Tecla Sala s'ha mostrat exitós. El projecte, ara per ara, està aturat. Des del 2010 que es parla de dedicar Can Trias a un centre relacionat amb la gastronomia. També s'oferí la fàbrica d'Albert Germans per a museu del còmic, però finalment es decidí que anés a Badalona. Els espais industrials, grans, versàtils, són molt aprofitables per instal·lar-hi equipaments.

Vers l'any 2006 trobem un cert canvi en la sensibilitat del Consistori en relació amb el patrimoni, amb el regidor Mario Sanz. En aquell any se signà un acord entre Ajuntament i veïns/es, amb la col·laboració del Centre d'Estudis, en el qual s'aprovà un pla especial per al triangle Xipreret, Barcelona, Riera de l'Escorxador, que va permetre urbanitzar la zona, construir el poliesportiu i respectar els corralons del carrer Xipreret. Paral·lelament, es van instal·lar uns rètols que informaven els visitants dels edificis d'aquest extraordinari carrer.

A partir de 2007 es van succeir les inauguracions de rehabilitacions: Ca n'Arús (2007, seu de diferents oficines municipals), l'Harmonia (2009, una de les seus del Museu), Can Riera (2010, una altra de les seus del Museu, incorporant-se a la Xarxa d'Espais de la Memòria Democràtica), Can Colom (2011, seu del Centre d'Atenció i d'Informació a la Dona), Casa dels Cargols (2011, Oficina Jove d'Emancipació), etc. Darreramerent la Torre Barrina i La Remunta. Fins al punt que a finals del 2011 es va poder fer una exposició al Museu sobre el patrimoni rehabilitat i es van editar uns plànols amb els edificis del PEPPA. Quan aquell any es va enderrocar un edifici al carrer Juan de Toledo que podia contenir restes d'un d'anterior, religiós i del segle XVIII, es va fer sota la supervisió del personal de Patrimoni. Per cert, les intervencions en l'Harmonia i Can Riera van rebre el Premi a la millor iniciativa local per l'eficiència, l'estalvi i el foment de les energies renovables de la Diputació de Barcelona l'any 2009.

¹⁹ L'evolució del conjunt Can Trinxet-Can Gras s'explica a <http://provenzana.blogspot.com.es/2011/09/can-trixet.html>

Fins i tot, s'endegà una excavació arqueològica a l'edifici de la Torrassa, i el 2008 s'anuncià que es confirmava una sospita: les parts inferiors de l'edifici corresponen a un castell, probablement del segle XII, i que amb tota seguretat es tracta del castell de Bellví, l'existència del qual es coneixia gràcies a les fonts escrites. Malauradament, la crisi ha aturat les feines d'excavació i possible rehabilitació posterior.

És clar que algunes de les rehabilitacions han estat només parcials o discutibles. La masia de Cal Gotlla, seu del Consorci de la Granvia, és pràcticament un edifici de nova planta, que només conserva la silueta de l'original. Passa el mateix amb algunes parts de Can Colom. De la Remunta no s'han conservat algunes petites muralles de l'època de la III Carlinada, com tampoc els jardins amb la font i la capella. La solució per al pont del Canal de la Infanta del tram del sector de la Remunta tampoc és el que havíem imaginat al si de la Plataforma Protegim el Canal de la Infanta, però aquest tema és tractat en una altre article d'aquest *Quaderns*. Només afegim que l'esmentada plataforma i l'entitat que se'n derivà, Perseu, podem considerar-les com la culminació d'un procés i esperem que sigui l'inici d'una nova etapa.

També podem afirmar que, afortunadament, el tema del patrimoni s'ha fet més present en el debat polític local, i les mocions i intervencions per part de diferents partits (PSC, CiU, PP, ICV-EUiA i ERC) han augmentat en els darrers anys. Can Trinxet, Cal Gajo, Cal Masover Nou, Puig i Gairalt, etc. són noms que s'han pogut sentir en el Saló de plens, i això és una bona notícia per a la cultura i per al patrimoni arquitectònic local.

Altres formes de patrimoni

L'impuls en la defensa del patrimoni de la primera part de la dècada de 1980 es va mantenir a la Secció de Patrimoni i al Museu de l'Hospitalet. Com ja vam comentar, el projecte de les Rutes Urbanes es va mantenir i va divulgar la història i el patrimoni locals durant molts anys. El 1988 va organitzar a la ciutat les I Jornades d'Arqueologia Industrial de Catalunya. En col·laboració amb l'Àrea Metropolitana de Barcelona va impulsar una Escola-Taller del Patrimoni, que va tenir la seva seu a la Tecla Sala entre 1990 i 1992. Entre els seus fruits, podem destacar l'exposició sobre patrimoni industrial, una Jornada sobre Patrimoni i Minusvalies i una sèrie de publicacions anomenada *Patrimoni contemporani. Descobrir...* sobre Gavà, Esplugues, Sant Boi, etc. i evidentment l'Hospitalet (Giménez et al., 1992).

El 1997 fou presentat el Pla Museològic, en el qual es plantejava que la institució no havia de ser un contenidor d'objectes, sinó una institució "que funcioni com a referent de tots els ciutadans en relació amb la seva memòria històrica i el seu patrimoni cultural, material i immaterial, en ús i en desús." Es definia com un "ecomuseu urbà o museu de societat" (*Pla Museològic*, 1997: 4). El fons d'art contemporani del Museu ha estat esposat en diverses ocasions, les més importants el 1987, 1999 i 2012. D'exposicions parcials n'hi ha hagut també, com la de la Col·lecció d'Estampa

Popular el 2003 o les obres sobre paper el 2006 i 2007. Tanmateix, no ha estat possible gaudir-ne de forma constant en tots aquests anys.

L'any 2000, arran del 75è aniversari de l'atorgament del títol de ciutat, s'endegaren diversos projectes, com ara una exposició sobre aquests anys de la nostra història. Alhora es van fer activitats per posar en valor el patrimoni arquitectònic de Puig i Gairalt, i unes Jornades de reflexió sobre l'evolució i futur de la ciutat, organitzades per l'Arxiu i el Centre d'Estudis. L'any següent, l'exposició que es va organitzar fou la del Retaule de Sant Roc, una obra del segle XVI procedent de l'església de Santa Eulàlia de Mèrida. El conjunt pictòric havia estat restaurat i analitzat des del punt de vista artístic, el que va permetre que des d'aleshores fos a disposició de la ciutadania en un marc expositiu més que digne. La restauració de la quarantena de taules conservades continua, i el 2009 es va poder ampliar el conjunt a l'abast de tothom a un total de dinou.

L'èxit de les activitats va animar les autoritats a renovar l'exposició permanent de la història local del Museu, i el 2002 es va instal·lar una exposició que era presentada com a "estable", anomenada "L'Hospitalet i la seva història". Malgrat la seva gran qualitat, fou desmuntada, i durant molt de temps el Museu ha patit la inexistència d'una exposició permanent a l'alçada de les necessitats de la ciutat. Aquesta mancança serà molt aviat resolta, amb la participació del Centre d'Estudis. Una de les primeres empreses del nou cap de Patrimoni, Josep M. Solias, ha estat omplir aquest buit, malgrat els problemes econòmics. Tot el procés s'ha endarrerit amb els actes commemoratius del Conveni de l'Hospitalet; l'efemèride mereixia ser recordada.

El 2011 es va inaugurar un equipament molt especial a Can Riera: l'Espai de Memòria de l'Hospitalet. Es tracta d'una dependència del Museu especialitzada en recollir i divulgar allò que s'ha anomenat Memòria democràtica, és a dir, la història de la II República, la Guerra, la Dictadura i la lluita antifranquista. La memòria és un patrimoni fonamental per a qualsevol col·lectiu i la que fa referència a aquestes etapes és molt sensible i transcendent per al nostre present i el nostre futur.

Per recollir i posar a l'abast de la ciutadania la memòria col·lectiva de la ciutat, gaudim d'una altra institució, l'Arxiu Municipal de l'Hospitalet. S'hi conserva el valuós fons documental produït per l'Ajuntament, que es remunta al segle XVIII, tot contint també documents més antics, la majoria dels quals tanmateix es conserven a l'Arxiu Capitular de la Catedral de Barcelona, formant part de la voluminosa col·lecció de documents de les institucions que al llarg dels segles depenien de l'antic bisbat de Barcelona. D'altra banda, des dels anys 1970 ençà, l'Arxiu ha aconseguit recopilar un nombre ben notable de fons i donacions, fonamentalment del segle XX, procedents de particulars –gràcies a la col·laboració d'hospitalencs i hospitalenques–, d'entitats i d'empreses de la ciutat, així com el fons patrimonial España Muntadas que conté els documents més antics (s. XVI) de l'Arxiu. Cal destacar també el reconegut valor documental de les col·leccions d'imatges i fonts orals, així com les

de cartells i de programes de mà. Aquest conjunt de fons i col·leccions documentals constitueixen el patrimoni documental de l'Hospitalet conservat a l'Arxiu i és d'obligada consulta tant per a la recerca i el millor coneixement del nostre municipi i la seva història, com per a gran part de les activitats culturals de la ciutat. La nova seu, inaugurada l'any 2003, ha anat concentrant tots aquests fons, que es trobaven dispersos en diverses dependències municipals.

Pel que fa a l'estatuària pública, l'arribada de la democràcia va significar un fre, amb l'excepció del relleu dedicat al mestre Francesc Batallé, d'Héctor Cesena, i perquè el van pagar els exalumnes. Les coses van canviar amb els aires olímpics, i, seguint l'exemple Barcelona, a partir de 1991 l'Ajuntament va encarregar monuments importants a artistes de renom: sengles murals amb motius esportius a Cristóbal Gabarrón i Xaro Castillo, "La Bòbila" a Joan Sunyer, "La Serp" de Josep Guinovart i conjunts escultòrics en els nous espais urbanitzats a Pubilla Casas i Granvia Sud.

Alhora, entre 1992 i 1998 es van fer d'altres encàrrecs per embellir espais públics i recordar figures importants, com "Conversa. Homenatge a Camilo José Cela" d'Emili Armengol, "Homenatge a Antonio Machado" de Medina Campeny, "Homenatge a Enrique Tierno Galván" de Meritxell Martínez; "Arrels. Homenatge a Rafael de Casanova" de Montserrat Rius; "Homenatge a Lluís Companys" d'Albert Casañé; "Homenatge a Federico García Lorca" d'Eduardo Carretero. No totes les obres eren dedicades a algú, també n'hi havia de més purament artístiques, abstractes, realitzades per Medina Campeny, Alfredo Sánchez, Ferran Soriano... El cicle s'acaba amb "L'Acollidora", d'Arranz-Bravo, que està en camí d'esdevenir un dels símbols de la ciutat.

A partir d'aquell moment, la instal·lació d'escultures públiques s'ha fet més esporàdica. Destaquem "Conseqüències d'equilibris" de Ferran Soriano (Parc de Bellvitge, 2001), "Poema corpori" de Joan Brossa (Plaça Francesc Macià, 2003), "Pont de la Llibertat" d'Eduard Arranz-Bravo (cruïlla Av. Carrilet amb Rambla Marina, 2007) i "Miracielo. Homenatge a Ernest Lluch" de José Ramón Anda (Plaça Ernest Lluch, 2009). La crisi ha refredat del tot la febre escultòrica del període 1991-1998. A més, hem perdut o descuidat algunes de les obres existents, com el mural sobre la història de l'olimpisme de Gabarrón o la Serp de Guinovart, algunes obres de petit format de Soriano o d'Agustín Fructuoso en fer-se obres en els edificis on eren instal·lades, o de Cesena al cementiri, a causa d'un inqualificable vandalisme. També hem de lamentar la pèrdua de l'extraordinari mural de la façana de la fàbrica INDO, quan fou enderrocada el 2007.

Un aspecte del patrimoni que fins i tot sobta que sigui tractat a l'Hospitalet és el del patrimoni natural. Doncs sí, sembla que en tenim. L'any 2007, l'Àrea de Medi Ambient i Sostenibilitat de l'Ajuntament va editar un catàleg de fauna i flora. La zona de Can Trabal és especialment important en aquest tema: és la darrera zona agrícola i forma part de l'ecosistema del delta del Llobregat.

Propostes de futur

Ara que des del govern municipal es parla de la "tercera transformació" de la ciutat, perquè es considera que la segona ja ha estat enllestida, potser que la balança es mogui i l'agulla giri des del costat de l'urbanisme cap al del patrimoni, especialment quan es vol apostar per l'economia del coneixement i el turisme. Després de més de dues dècades de subordinació a d'altres prioritats, en les quals la paraula patrimoni no apareixia en les publicacions que presentaven les novetats impulsades per l'Ajuntament, en el document del grup de L'H ON "La cultura com a instrument de transformació", coordinat per Xavier Marcé i divulgat el juny del 2013, hi ha tot un apartat anomenat "Sobre una gestió econòmica del patrimoni i la memòria local". Fins i tot, una de les dotze recomanacions concretes que fa el document és "dotar d'una mirada implícitament patrimonial totes aquelles decisions municipals que tenen com a finalitat principal ubicar la ciutat en un context de competitivitat i complementarietat metropolitana".²⁰ Si aquesta línia s'imposés seria la confirmació del canvi de tendència.

Planejament urbanístic i la transformació urbana, per altra banda absolutament necessaris, han de ser compatibles amb el respecte del patrimoni, més enllà de la conservació d'alguns edificis singulars. La gestió del patrimoni, a més, té un cost, per tant, en la seva gestió s'han de trobar mecanismes que ajudin a reduir-lo, i, fins i tot, a promoure que generi riquesa. Sí, el patrimoni pot no ser car i pot ser rendible. Tanmateix, el patrimoni té sobretot un valor d'un altre tipus, com comentaré al final de l'article.

Voldria finalitzar amb algunes propostes per obrir un debat sobre la protecció, rehabilitació i aprofitament del patrimoni local.

1- Creació d'una taula ciutadana on entitats i administracions tractin el tema del patrimoni. Si no volem multiplicar els organismes, es poden aprofitar els consells que s'estan formant arran de la llei de grans ciutats. Un dels temes que ja comença a ser urgent és el de la revisió del PEPPA i d'alguns altres plans urbanístics, com el del Camí de la Fonteta o el PRAIH.²¹ Ara toca tenir una concepció més generosa i ampliar el catàleg, especialment pel que fa a conjunts. També caldria fer un pla d'aprofitament del patrimoni arquitectònic. No cal construir de nova planta si tenim edificis rehabilitables.

2- Mostrar de forma permanent una selecció del fons d'art contemporani, i arribar a acords amb d'altres institucions per ampliar-la. L'objectiu seria crear una exposició que mostri l'evolució de les arts plàstiques, des dels retaules del segle XVI fins l'actualitat, seleccionant obres amb la màxima relació amb la nostra ciutat, sempre que sigui possible. L'exposició permanent de la història local serà una realitat ben aviat.

²¹ El Pla de Renovació d'Àrees Industrials de l'Hospitalet (2002) afecta una gran superfície del terme municipal i centenars d'edificis.

"Moltes persones i entitats han lluitat per la conservació i difusió del patrimoni a l'Hospitalet. Aquest rètol de Gent de Pau ens recorda les moltes campanyes i accions que s'han fet i es fan per la protecció i el gaudi del nostre patrimoni: Can Cluset, la Torre Solanes, el carrer Xipreret, Can Trabal, el Canal de la Infanta... En segon terme, l'escultura "Noi amb peix", de Rafael Solanic."

3- Atorgar alguna mena de protecció a les escultures públiques. En el catàleg d'escultures caldria incloure els murals ceràmics i esgrafiats de molts edificis públics i privats.

4- Potenciar la feina de l'Arxiu i de Can Riera en la recollida de testimonis de ciutadans i ciutadanes, que conformen una de les vessants més importants del nostre patrimoni i, en general, dotar-los dels recursos que necessiten per tirar endavant la seva feina.

5- Incorporar les festes dels col·lectius procedents de la darrera immigració al cicle festiu local. Constatem que ja es comença a fer i potser cal ajudar amb una reflexió explícita i algunes accions concretes.

Finalment, voldria fer un esment especial de tres elements patrimonials, per la seva importància i perquè és urgent intervenir-hi.

El Castell de Bellví pot esdevenir una joia patrimonial. Encara no sabem quin estat de conservació té la part medieval de l'edifici, però ens podem imaginar el potencial que pot tenir un castell del segle XII al mig de la conurbació barcelonina.

Can Rigalt és una vil·la neoparladiana del segle XVIII, una obra neoclàssica de les que no sovintegen a Catalunya, a molt poca distància del museu més visitat de Barcelona i les línies dels autobusos turístics. De fet, podem dir el mateix de la Pubilla Casas, però a hores d'ara està en ús i en mans privades. A diferència del Castell de Bellví, no és una incògnita, sabem positivament que és una joia arquitectònica, i es troba inexplicablement abandonada i en un procés de deteriorament gradual, malgrat la lluita veïnal i les moltes veus que recorden periòdicament el desastre actual.

Can Trabal és un espai que conté tres masies i uns camps agrícoles encara en ús. El pla preveu construir més blocs i un concessionari de cotxes. És això el que li cal a Bellvitge i a la ciutat? No ens cal més aviat l'espai agrari entès com a patrimoni natural i històric?. De blocs en tenim molts, i bona part necessiten una rehabilitació. De patrimoni agrari (amb tots els vessants que té aquest concepte), aquest indret n'és l'última manifestació. Ens juguem molt a Can Trabal, i la Comissió Cívica del Patrimoni del Baix Llobregat ens ho ha recordat.²²

Fa un temps vaig escriure unes pàgines amb les que pretenia contribuir a la defensa de Can Trabal, "El passat agrari de l'Hospitalet". En reproduïxo el paràgraf final:

"El patrimoni és fràgil, un cop destruït gairebé és impossible de recuperar. El patrimoni sovint no té un valor dels que cotitzen a les borses. El valor del patrimoni no sol ser quantificable, és un valor immaterial i, de vegades, per a alguns, invisible. Però els valors d'arrelament, identitat, cohesió, etc. que desenvolupa la difusió i el coneixement del patrimoni només es troben a faltar quan no es tenen, i llavors algú els reclama en els comentaris i les anàlisis, entre lamentacions, de les commocions socials."²³

En aquest moment, a molts barris de la ciutat l'arrelament, la identitat i la cohesió social són tan urgents com moltes necessitats materials.

Bibliografia

AADIPA. 1996-2006. *Mirar enrere-anar endavant*, Barcelona, Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, 2012

BASSEGODA NONELL, Juan. "Plan de revitalización del centro histórico de l'Hospitalet" dins *XXXI Assemblée Intercomarcal d'Estudiosos*, l'Hospitalet de Llobregat, 1986, pàg. 159-181.

²² COMISSIÓ..., 2009; consultable a <http://www.cebll.cat/3066/imagenes/grandes/09%2010%2002%20-%20Can%20Trabal%20-%20Dictamen%20Aprovat.pdf>

²³ http://www.celh.cat/zonaprivada/contenidos/PDF_EL_PASSAT_AGRARI_DE_L.pdf

CASAS I FUSTER, Joan. *De pagesos a aturats: notes sobre la història de les transformacions urbanes a l'Hospitalet de Llobregat*, l'Hospitalet de Llobregat, Ponència d'Ensenyament. Dinàmica Educativa de l'Ajuntament de l'Hospitalet, 1983 (Quaderns Urbans, 3).

- *Com es fa una ciutat*, l'Hospitalet de Llobregat, Museu de l'Hospitalet, 1986 (Rutes Urbanes: descoberta del Patrimoni Urbà de l'Hospitalet)

- "Sobre els conceptes de Patrimoni Urbà i de defensa d'aquest patrimoni" dins *I Jornades d'Arqueologia Industrial*, l'Hospitalet de Llobregat, Museu de l'Hospitalet, 1991, pàg. 82-85

- *Un passeig per la història*, l'Hospitalet de Llobregat, Patronat Municipal de Comunicació de l'Ajuntament de l'Hospitalet, 1986.

COMISSIÓ CÍVICA DEL PATRIMONI DEL BAIX LLOBREGAT. *Dictamen sobre les alternatives de conservació/intervenció en els últims terrenys d'ús agrícola qualificats de 6c) anomenats de "Can Trabal" de l'Hospitalet de Llobregat, instat a la CCPBL pel Centre d'Estudis de l'Hospitalet.*, 2009

DD.AA. *Rutes Urbanes. Descoberta del patrimoni urbà de l'Hospitalet*, l'Hospitalet de Llobregat, Museu de l'Hospitalet, 1987 (10 fulletons)

DE LA PINTA, Jordi i ROVIRA, Jordi. "Alguns aspectes de la problemàtica de la conservació del Patrimoni Industrial contemporani: el cas de l'Hospitalet" dins *I Jornades d'Arqueologia Industrial*, l'Hospitalet de Llobregat, Museu de l'Hospitalet, 1991, pàg. 77-81.

DOMÍNGUEZ, Manuel. "Arte en l'Hospitalet!", *Progrés*, núm. 81, gener 1992, pàg. 14-15.

DOMÍNGUEZ, Manuel; LÓPEZ, Concepción; MARTÍNEZ, Esther i DE PLANELL, Marta. *Descoberta del patrimoni industrial de l'Hospitalet de Llobregat*, l'Hospitalet de Llobregat, Museu de l'Hospitalet, 1990.

Exposició. Patrimoni Històric Artístic de l'Hospitalet, l'Hospitalet, Patronat Municipal de Comunicació, 1986

GIMÉNEZ, Pilar; LÓPEZ, Conxi; LLOREDA, Àlex; RUIZ, Mª José; DOMÍNGUEZ, Manuel. *Patrimoni contemporani. Descobrir l'Hospitalet de Llobregat*, Barcelona, Mancomunitat de Municipis de l'Àrea Metropolitana de Barcelona, 1992.

GONZÁLEZ PAVÓN, Josep M. "El Pla Especial de Protecció del Patrimoni Arquitectònic de l'Hospitalet: gestió i perspectives de la protecció del patrimoni a la ciutat" dins DD.AA. *5enes. Jornades d'Estudi del Patrimoni del Baix Llobregat. Patrimoni en un entorn metropolità*, Consell Comarcal del Baix Llobregat, 2009

GRANADOS I GARCIA, Josep Oriol. "Què es fa amb el nostre patrimoni?" *Identitats. Revista del Museu de l'Hospitalet*, núm. 1, estiu 1988.

LARIOS, Agustín G. i SANTACANA, Carles. *Les festes majors a L'Hospitalet. Barris Centre i Sant Josep*, l'Hospitalet, Centre d'Estudis i Ajuntament de l'Hospitalet, 1999.

L'Hospitalet i el seu patrimoni arquitectònic, l'Hospitalet de Llobregat, Ajuntament de l'Hospitalet, 1981.

IBÁÑEZ GAMBERO, Juana. "Asociacionismo andaluz de l'Hospitalet. Una aproximació antropològica" dins *Quaderns d'Estudi*, núm 16, Centre d'Estudis de l'Hospitalet, 1999.

MARCÉ I SANABRA, Francesc. *Informe sobre el Patrimoni Monumental Històrico-Artístic de l'Hospitalet*, text mecanografiat.

- *Una mirada a la Marina d'ahir. Les nostres masies*, l'Hospitalet de Llobregat, Ajuntament de l'Hospitalet, 1980.

NOGUÉS, Antoni; FERRÁNDIZ, Javier; FERRER, Jordi. "La renovació urbana a l'Hospitalet", *Papers. Regió Metropolitana de Barcelona*, núm 33, març 2001, pàg. 35-47.

PAGÉS I PARETAS, Montserrat. *Art romànic i feudalisme al Baix Llobregat*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992.

PARRAMON I HOMS, Clara Carme. "Setmanes santes d'inspiració andalusa a l'Hospitalet" dins *Quaderns d'Estudi*, núm 16, Centre d'Estudis de l'Hospitalet, 1999.

Pla Especial de Protecció del Patrimoni Arquitectònic de l'Hospitalet, l'Hospitalet, Ajuntament de l'Hospitalet, 1983.

Pla Especial de Protecció del Patrimoni Arquitectònic de l'Hospitalet. Revisó 1996, l'Hospitalet, Ajuntament de l'Hospitalet, 1996.

Pla Especial de Protecció del Patrimoni Arquitectònic de l'Hospitalet de Llobregat, l'Hospitalet, Agència de Desenvolupament Urbà. Ajuntament de l'Hospitalet, 2001.

Pla Museològic, Museu de l'Hospitalet, 1997.

QUERALT, Rosa. *Un segle d'art modern a l'Hospitalet*, l'Hospitalet, Ajuntament de l'Hospitalet, 2013.

SALMERÓN VARGAS, Inocencio. *Unión Recreativo Cultural Alianza*, inèdit, 2011.

SOLIAS I ARÍS, Josep M^a. "Crònica del Museu", *Identitats. Revista del Museu de l'Hospitalet*, núm. 1, estiu 1988.

- "El treball amb el patrimoni: administracions i societat civil. Algunes reflexions" dins DD.AA. *Senes. Jornades d'Estudi del Patrimoni del Baix Llobregat. Patrimoni en un entorn Metropolità*, Consell Comarcal del Baix Llobregat, 2009

VILLAGRASA LARIZ, Emiliano. *Una ciudad en marcha: Hospitalet de Llobregat*, 1960